

УДК 725.94 + 069:91 (4) Шевченко Т.Г. + (477)

О. Бейдик, д-р геогр. наук, проф., Ю. Бельченко, студ. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

МУЗЕЙНО-ЕКСПОЗИЦІЙНА СПАДЩИНА ВЕЛИКОГО КОБЗАРЯ

Застосовано картографічні та геопсихологічні методи та підходи для аналізу музейно-монументальної Шевченкіани. Запропонована адаптована до музейно-експозиційної спадщини Тараса Шевченка таблиця Шульте.

Ключові слова: історичні постаті, Великий Кобзар, Тарас Шевченко, таблиці Шульте, мистецька Шевченкіана.

Постановка проблеми. Кожний народ, кожна країна мають історичні постаті, які виступають своєрідним символом і профілем нації, віддзеркаленням її волі, єдності, прагнення до свободи. Для росіян – це Петро I, Олександр Невський, Олександр Пушкін, для американців – Бенджамін Франклін та Авраам Лінкольн, для Південної Америки – Симон Болівар, для Туреччини – Кемаль Ататюрк, для угорців – Шандор Петефі, а для українців – Богдан Хмельницький і Тарас Шевченко. Героїв мирного часу і часу боротьби за незалежність вшановують музеї, їм відкривають пам'ятники і меморіали, вони зображені на валюті світових держав. Чи не найшанованішим в світі ім'ям, чи не найвеличнішою постаттю є ім'я і постать Тараса Шевченка, 200 років з дня народження якого людство відзначає в 2014 році. Монументальній, мистецькій, музейній Шевченкіані і в Україні, і за кордоном присвячені численні публікації [1-11].

Мета публікації – вшанування постаті Великого Кобзаря за допомогою традиційних для географії (картографічних) та нетрадиційних (психологічних) технологій та аналіз територіального поширення мистецької (монументальної) Шевченкіани в форматі України та світу.

Виклад основного матеріалу. В Україні та світі пам'ять про Великого Кобзаря вшановують численні пам'ятники, музеї, музейні комплекси, національні заповідники. На сьогодні в Україні налічується 1256 пам'ят-

ники Тарасу Шевченку (рис.1). Перший пам'ятник Т. Шевченку було відкрито у 1881 р. до 20-річчя від дня смерті митця у м. Форт Шевченко (Казахстан, нині Актау). В Україні перший пам'ятник Т. Шевченку (його погруддя) було встановлено у Харкові у садібі Алчевських у 1881 р. Одним із кращих зразків монументальної Шевченкіани у світі та найкращим пам'ятником Т. Шевченку в Україні є пам'ятник, встановлений у Харкові в 1935 р. (скульптор Матвій Манізер, архітектор Йосип Лангбард), який є одним із символів міста і водночас – яскравим зразком скульптури соцреалізму. Зважаючи на те, що значна кількість пам'ятників Т.Г.Шевченку в ряді західних областей України може викликати запитання, нагадаємо, що пам'ятник – це твір мистецтва, створений для увічнення пам'яті про людей і події, який об'єднує скульптурні групи, статуї, бюсти, меморіальні дошки, триумфальні арки, колони,obelіски. В той же час, найбільш цінними в художньо-мистецькому відношенні є фігури, які повністю віддзеркалюють реальні пропорції образу або погруддя. Одним з нетрадиційних важелів (геопсихологічних технологій) дослідження монументальної та музейної Шевченкіани можуть слугувати таблиці Шульте (Шульте Вальтер (1910 – 1972) – німецький психіатр і психотерапевт, учень Бергера. З 1962 по 1972 р. – професор психіатрії в Тьубінгені. Дослідження в області психопатології і психотерапії) [4].

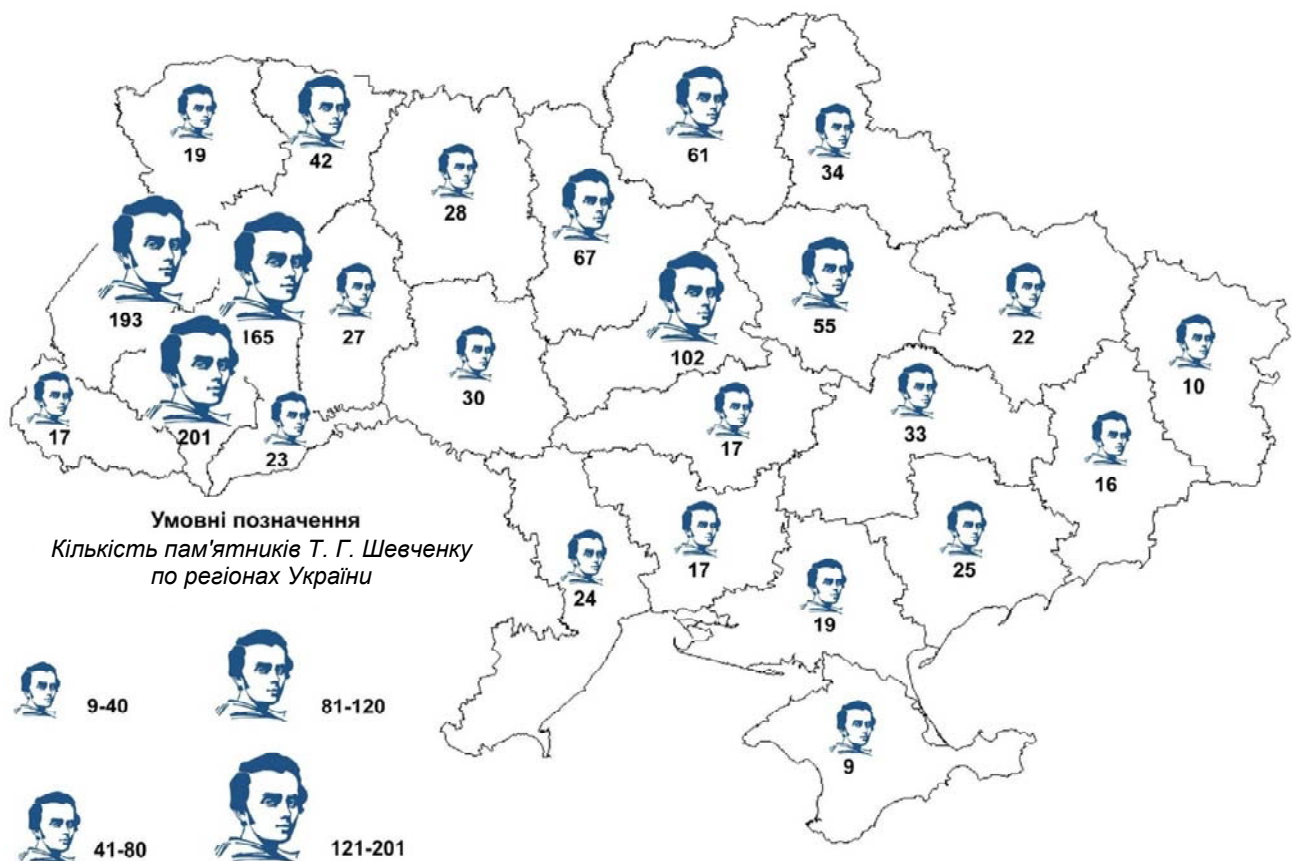

Рис.1. Пам'ятники Т.Г. Шевченку на території України: регіональний вимір

Щодо світового і європейського виміру монументальної Шевченкіани зазначимо наступне: 1384 пам'ятники Тарасу Шевченку (1256 в Україні та 128 за кордоном – у 35-ти державах). За кордоном найбільше пам'ятни-

ків встановлено у Росії – 30 (10 пам'ятників та 20 меморіальних дошок), Казахстані – 16, США – 9 та Канаді – 9, а також у Білорусі (6), Польщі (5), Молдові (4), Бразилії (3), Аргентині (3), Франції (3) та ін. (рис. 2).

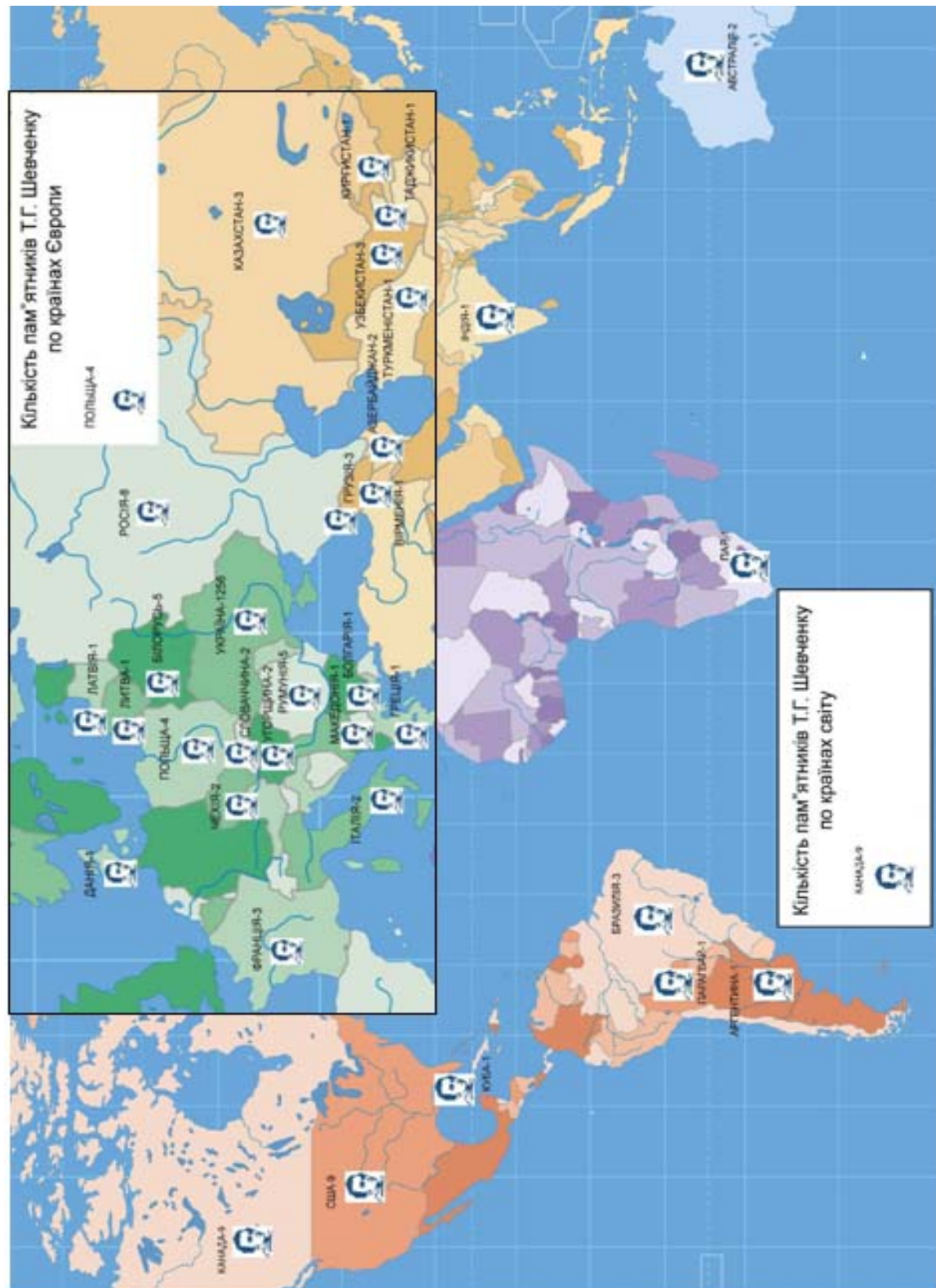

Рис. 2. Монументальна Шевченкіана: світовий і європейський вимір

Переважна більшість праць шевченкознавців пов'язана з дослідженням життя та творчості славетного Кобзаря, проте існує обмежене коло публікацій, присвячених вивченню шевченківських культурно-інформаційних систем (музейні комплекси, музеї, будинки-музеї,

історико-культурні заповідники). Найбільша кількість оригінальних музейних предметів, сконцентрована у Києві – в Національному музеї Тараса Шевченка (близько 73000 експонатів) (рис. 3).

Рис. 3. Музеї Тараса Шевченка в Україні

Нижче наведено таблицю Шульте, адаптовану до малюнків, гравюр і картин Тараса Шевченка (рис. 4).

Рис. 4. Картини, малюнки, гравюри з експозиції Національного музею Тараса Шевченка (Київ)

Пояснення до рис. 4:

1. "Визволення апостола Петра" (1833 р.). 2. "Вдова хата на Україні" (1843 р.). 3. "Сон бабусі та онуки" (1839-1840 рр., копія з малюнка К.П. Брюллова). 4. "На пасіці" (1843 р.). 5. "Натурники" (1840 р.). 6. "Перерване побачення" (1839-1840 рр., копія з малюнка К.П. Брюллова). 7. "Голова матері" (1838-1840 рр.). 8. "Старости" (1844 р.). 9. "Селянська родина" (1843 р.). 10. "Хата батьків Т. Г. Шевченка в с. Кирилівці" (1843 р.). 11. "Циганка-ворожка" (1841р.). 12. "Смерть Олега, князя древлянського" (1836 р.). 13. "Видубицький монастир" (1844 р.). 14. "Знахар" (1841р., ілюстрація до однойменного твору Г. Ф. Квітки-Основ'яненка). 15. "Марія" (1840 р., за поемою О.С.Пушкіна "Полтава"). 16. "Катерина" (1842 р.).

17. "Одаліска" (1840 р.). 18. "Тополя" (1839-1840 рр.). 19. "Жінка в ліжку" (1839-1840 рр.). 20. "Козацький бенкет" (1838 р.). 21. "Смерть Богдана Хмельницького" (1836-1837 рр.). 22. "В гаремі" (1843 р.). 23. "Сліпа з дочкою" (1842 р., автоілюстрація до поеми "Слепая"). 24. "Бандурист" (1843 р.). 25. "Натурник на червоній тканині" (1841р.).

Аналіз недоліків і переваг адаптації таблиць Шульте до географічної проблематики. Застосування таблиць Шульте як одного з видів активних методів навчання у навчальному процесі має свої переваги та недоліки. Аналіз досвіду застосування цієї технології у навчальному процесі дає можливість викласти їх у наступному вигляді (табл. 1).

Таблиця 1. Недоліки і переваги адаптованих до географічної проблематики таблиць Шульте

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> • чинник об'єктивного сприйняття природних, суспільно-політичних, економічних явищ та процесів; • чинник усунення "білих плям" в історії суспільства, повернення забутих імен; • інноваційність залучення таблиць Шульте до географічної та туристсько-рекреаційної проблематики; • чинник ефективного використання комп'ютерних технологій для пошуку та виявлення фактажу та інформаційно-ілюстративного матеріалу; • можливість використання таблиць для обстеження осіб широкого вікового діапазону, оцінки ефективності роботи, психічної стійкості індивіда, визначення стійкості уваги та динаміки працездатності; • чинник концентрації, розвитку уваги та мислення, тренування поля зору ("бокового" зору) та підвищення швидкості реакції на зовнішні стимули; • чинник розвитку швидкості зорових орієнтовно-пошукових рухів, простих сенсомоторних реакцій та периферійного зору, визначення стійкості уваги і динаміки працездатності; • дослідження рухливості основних нервових процесів (збудження та гальмування), характеристики працездатності нервових клітин кори головного мозку (працездатність залежить від сили збудливого та гальмівного процесів); • вибудовані ілюстративні та асоціативні ряди виступають стимулом активного засвоєння матеріалу, формування його емоційного сприйняття; • розмаїття первинного матеріалу, який виступає потенціалом та резервом для подальшого комбінювання; • самостійний пошук та вибір студентом (навчальний процес у ВНЗ туристсько-рекреаційної спеціалізації) ресурсно-рекреаційних сюжетів; • використання власних світлин, реалізація індивідуального бачення топ-25-ки об'єктів (експонатів), їх комбінювання та концентрований виклад; • можливість комбінювання, ротації складових таблиць; • використання таблиць Шульте як важеля формування регіонального та національного ресурсно-рекреаційного іміджу; • чинник формування індивідуального світогляду; • стимул сприймати об'єкти на власні очі (польові експедиційні дослідження); • перспективи використання туристсько-рекреаційного наповнення таблиць Шульте (технології, принципу, підходу) у навчанні, на туристських порталах, тестуванні і т.ін.; • чинник самостійного пізнання нових територій та об'єктів, розвитку креативного мислення, пізнання культурних надбань різних народів; • чинник пошуку балансу та пропорцій між об'єктами природного та "синтетичного" середовища, розвитку індивідуальних дизайнерських та художніх здібностей; • розвиток та реалізація творчих здібностей. 	<ul style="list-style-type: none"> • асиметрія сюжетів (переважання архітектурно-історичних (в т.ч. сакральних) об'єктів над природними); • складність регіональної ідентифікації природних об'єктів, їх схожість; • спрощеність та прямолінійність реалізації технології; • невисока якість сюжетів та складність їх ідентифікації при тиражуванні (перенесенні на паперові носії, в публікації); • підвищені вимоги до технології друку та якості паперових носіїв; • труднощі відбору та генералізації (узагальнення) первинного матеріалу; • складність вибору об'єктів, що репрезентують область, регіон, підкреслюють його індивідуальність; • брак придатних для використання в таблиці об'єктів туристського призначення в ряді регіонів; • недостатня обізнаність географів про таблиці Шульте та практична відсутність "географічного" досвіду їх застосування; • підвищені вимоги до інструктажу та IQ учасників тренінгу; • підвищені вимоги та складність залучення природних об'єктів до таблиці (подібність та схожість багатьох природних об'єктів різних територій); • обмеженість можливостей реалізації тренінгу в чорно-білому варіанті; • відсутність світлин ряду об'єктів, брак їх представлення в Інтернеті; • невисока якість вміщених в Інтернеті зображень та їх поверхневий опис; • територіальна диспропорція об'єктів, значна кількість яких припадає на великі міста та культурні центри.

Таким чином, сильні сторони переважають слабкі, але останні свідчать про певні недоліки цієї технології.

Висновки. Розроблено ряд таблиць Шульте, адаптованих до музейної (експозиційної) та монументальної Шевченкіани. Застосування активних методів навчання, в т.ч. адаптованих до історичної та географічної проблематики таблиць Шульте, сприяє концентрації, розвитку, тренуванню уваги та мислення та виступає чинником об'єктивного сприйняття природних, суспільно-географічних, політико-економічних явищ та процесів. Проведений аналіз свідчить про еволюцію монументально-скульптурної Шевченкіани, її просторову експансію та виникнення нових технологій щодо пізнання феномену

Великого Кобзаря. Запропоновано картографічну модель просторового поширення монументальної Шевченкіани в національному, європейському, світовому форматі.

Список використаних джерел

1. Анісов В. Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка / В. Анісов, Є. Серета. – К.: Дніпро, 1976. – 392 с.
2. Бейдик О. О. Унікальна Україна: географія та ресурси туризму: навч. посіб. / О. О. Бейдик, Н. О. Новосад. – К.: Альтерпрес, 2013. – 572 с.
3. Бейдик О. О. Застосування таблиць Шульте при вивченні рекреаційно-географічних дисциплін / О. О. Бейдик, Ю. В. Тертична // Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 4. "Географія і сучасність". – 2011. – Вип. 14 (26). – С. 91–97.
4. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси Волині в таблицях Шульте. Наукові записки / О. О. Бейдик. – Рівне, 2013. – Вип. XI. – С. 20–26.

5. Інтернет-портал присвячений Т. Шевченку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kobzar.info/memories/museums/gauptv/> (30.09.13).

6. Комплексний атлас України / відп. ред. Л. М. Веклич. – К. : ДНВП "Картографія", 2005. – 96 с.

7. Крижова Н. О. Атлас "Шляхами Великого Кобзаря" / Н. О. Крижова. – К. : ДНВП "Картографія", 2014. – 88 с.

8. Офіційний сайт Національного музею Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://museumshevchenko.org.ua> (01.12.13).

9. Офіційний сайт Шевченківського національного заповідника [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://shevchenko-museum.com.ua/> (15.11.13).

10. Тарасов. В. К. Персонал-технологія: отбор и подготовка менеджеров / В. К. Тарасов.. – Л. : Машиностроение, 1989. – С. 175–185.

11. Туристична карта: Україна. Шляхами Великого Кобзаря / за ред. Н. О. Крижова. – К. : ДНВП Картографія", 2012.

Надійшла до редколегії 28.04.14

А. Бейдык, д-р геогр. наук, проф., Ю. Бельченко, студ.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

МУЗЕЙНО-ЕКСПОЗИЦІЙНА СПАДЩИНА ВЕЛИКОГО КОБЗАРЯ

Применены картографические и геопсихологические методы и подходы для анализа музейно-монументальной Шевченкианы. Предложена адаптированная к музейно-экспозиционному наследию Тараса Шевченко таблица Шульте.

Ключевые слова: исторические фигуры, Великий Кобзарь, Тарас Шевченко, таблицы Шульте, художественная Шевченкиада.

A. Beydik, Doctor of Geographical Sciences, prof., Y. Belchenko, student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

МУЗЕЙНО-ЕКСПОЗИЦІЙНА СПАДЩИНА ВЕЛИКОГО КОБЗАРЯ

Applied maps and geographical sicological methods and approaches for the analysis of museum and monumental Shevchenkiany. An adapted to museum exposition heritage Shevchenko Schulte table.

Keywords: historical figures, Great Kobzar Taras Shevchenko, tables Schulte, art Shevchenkiana.